

**ПУБЛИКАЦІЇ РАЗДЕЛА “КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ”
В ЖУРНАЛІ “ЖОВТЕНЬ” (1951–1989) ЯК ІСТОЧНИК
ІССЛЕДОВАННЯ ЛІТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ ВОПРОСОВ
50-х годов ХХ ст.**

Валентина Передырий

Аналіз публікацій розділа “Критика і бібліографія”, який функціонував в журналі “Жовтень” в 1951–1963 гг., показує, що тут печатались рецензії на художественні твори і наукові праці, статті по питаннях теорії і історії літератури. Публікації розділа представлено як джерела вивчення літературознавчих питань 50-х років ХХ ст., в частині формування методу соціалізму в українській літературі.

Ключові слова: літературна критика, питання теорії літератури, історія літератури, радянська література, рецензії, соціалізм, ідеологізація, матеріали особистого походження.

УДК 070.19

**ГАЗЕТА “ДРУГ ЧИТАЧА” ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ
ПРО КНИЖКОВУ СПРАВУ УКРАЇНИ (1960–1993)**

Наталія Марціняк

аспірантка Української академії друкарства

Здійснюється типологічний аналіз газети “Друг читача”. Визначаються основні типологічні особливості даного періодичного видання: цільове та читачке призначення, тематика, структура, поліграфічне виконання та художнє оформлення. Вивчається еволюція тематичного наповнення та структурного поділу газети відповідно до змін соціально-політичної ситуації в країні.

Ключові слова: газета, книжкова справа, періодичне видання, поліграфічне виконання, структура, тематика, функції, художнє оформлення, цільове призначення, читачке адреса.

Українська періодика, на сторінках якої “відбивався і фіксувався історичний час з усіма його найхарактернішими ознаками: суспільно-соціальним та економіко-правовим статусом, рівнем матеріального і духовного розвитку” [11], є джерелом важливого фактичного матеріалу і постійно перебуває у полі зору дослідників різних сфер розвитку українського суспільства.

Для вивчення історії книжкової справи України найцінніші відомості містять книгознавчі періодичні видання, покликані відображати теоретичні та практичні проблеми книги на всіх етапах її життєвого циклу: виробництва, поширення та “споживання”. Українська книгознавча періодика як цілісний корпус фахових видань для вчених у цій галузі знань та усіх, хто цікавиться друкованим словом, сформувалась у першій третині ХХ ст. Протягом цього періоду на українських землях виходили часописи “Книгарь” (Київ, 1917–1920), “Книжка” (Станіславів, 1921–1923), “Книга” (Харків, 1923–1924), “Нова книга” (Харків, 1924–1925), “Бібліологічні вісті” (Київ, 1923–1930), “Радянський книгар” (Харків, 1929–1932), “Українська книга” (Львів, 1937–1939) та інші. Суспільно-політичні обставини того часу, вимушений еміграційний рух обумовили видання української книгознавчої періодики на еміграції. Так, у Відні виходив часопис “Книга” (1921), у Варшаві та Подєбрадах — збірник “Українське книгознавство” (1922), у Празі — часопис “Книголюб” (1927–1932). Українську книгознавчу періодику 20-30-х рр. ХХ ст. комплексно досліджували такі відомі книгознавці, як О. Антоник [1; 2], М. Бутрин [5; 6], Л. Одинока [12], В. Сошинська [15]. Окремі з цих часописів вивчали О. Антоник [3], С. Білокінь [4], М. Гуменюк [8], Я. Дашкевич [9], Н. Рибчинська [13; 14], О. Федотова [17] та ін. Деякі з перелічених видань за рівнем якості публікованих матеріалів та широтою охопленої тематики не мають собі рівних і в наш час.

З остаточним утвердженням радянського режиму, тотальною ідеологізацією усіх сфер життя в Україні наука про книгу сповільнює свій розвиток. Відповідно, ще до початку 40-х рр. ХХ ст. книгознавча періодика в інформаційній структурі галузі поступово занепадає.

Лише після здобуття Україною незалежності, в умовах реформування старої, а точніше — створення нової системи книговидання та книгорозповсюдження, починає відроджуватись

українське книгознавство і книгознавча періодика як засіб комунікації між суб'єктами книжкової справи та читачами.

Проте, крім цих двох важливих періодів розвитку в Україні науки про книгу (20–30-ті рр. і 90-ті рр. ХХ ст.), варто виокремити ще один — проміжний, пов'язаний з “другим народженням” книгознавства радянської доби. Після тривалої перерви наприкінці 50-х рр. спостерігається нове піднесення книгознавства, пов'язане з так званим “інформаційним вибухом”. У цей час активно розвивається видавнича справа, розбудовується мережа книжкової торгівлі, інтенсивно пропагується книга та читання. Про позитивні зрушення у книжковій справі України свідчить розширення кола навчальних та наукових установ, що займалися книгознавчими дослідженнями (спеціальні підрозділи найбільших бібліотек, Книжкова палата УРСР, Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова (УАД), інститути культури тощо), удосконалення підготовки спеціалістів для різних галузей книжкової справи, створення системи оперативного бібліографічного інформування (бюлетень Книжкової палати УРСР “Нові книги УРСР”, згодом — “Нові видання УРСР”), збільшення масиву книгознавства у царині наукових, довідкових, науково-популярних, офіційно-документальних публікацій [7]. Так, сучасна дослідниця І. Тимошенко, аналізуючи праці українських науковців з історії, теорії та практики книгознавства 60–70-х рр. (М. Агуф, Я. Ісаєвич, Т. Ківшар, О. Молодчиков, Є. Немировський, М. Рудь та ін.), визначає розвиток книгознавства у теоретичному, історичному, освітньому, видавничо-поліграфічному та бібліографічному напрямках [16].

У 1964 р. Книжкова палата УРСР у Харкові розпочинає видання міжвідомчого науково-методичного збірника “Бібліотекознавство і бібліографія”, що мав на меті висвітлення історії розвитку бібліотечної і бібліографічної справи в Україні та тогочасних проблем галузі. Цього ж року у Львові в Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова (сьогодні — Українська академія друкарства) починає виходити міжвідомчий науково-технічний збірник УРСР “Поліграфія і видавнича справа”. У збірнику розглядаються питання поліграфічної технології, економіки і організації поліграфії та видавничої справи, редагування та художнього оформлення видань, а згодом і книгознавства та організації

книжкової торгівлі (відкриття аналогічної спеціальності у цьому ВНЗ відбулося у 1977 р.).

Натомість єдиним періодичним виданням для книголюбів була газета “Друг читача”, що виходила щотижня тривалий час — з січня 1960 по січень 1993 р. в Києві і вигідно вирізнялась серед інших інформаційних джерел зорієнтованістю на популярний виклад матеріалу та масову читацьку аудиторію. Короткі епізодичні відомості про газету знаходимо в поодиноких публікаціях українських книгознавців [2; 5; 6] та в довідкових виданнях, однак узагальнюючі праці, які б комплексно чи поаспектно розглядали це періодичне видання, відсутні.

Прізвища відповідальних редакторів у перших номерах часопису у вихідних відомостях не вказані. У 1961–1993 рр. відповідальними редакторами були: О. Гуреїв (1961–1963), В. Гнатковський (1963–1966), П. Гандзюра (1966–1969), Р. Чумак (1969–1976), В. Вараков (1976–1993).

Організації, від імені яких видавалась газета, теж постійно змінювались, обумовлюючи зміни в рубрикації та тематичному наповненні статей. У 1960 р. “Друг читача” був щотижневим виданням Держкомвидаву УРСР і Товариства любителів книги УРСР. Вже за рік, у 1961 році, газета почала підпорядковуватись “Укркнизі”, Укоопспілці та “Союздруку”. У 1965–1972 рр. “Друг читача” виходив як видання Комітету з преси при Раді Міністрів УРСР; 1972–1975 рр. газета кваліфікувалась як видання Державного комітету Ради Міністрів УРСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі; у 1975–1991 рр. — як видання Держкомвидаву УРСР і Товариства книголюбів УРСР. У 1991–1993 рр. в підзаголовкових відомостях зазначалось, що “Друг читача” є щотижневою газетою Державного комітету України з преси та Товариства книголюбів України. Підпорядкування газети Товариству любителів книги УРСР (та Товариству книголюбів України уже в період її незалежності), основною метою діяльності якого була пропаганда та сприяння масовому поширенню друкованого слова, обумовлювало на початковому та кінцевому етапах існування “Друга читача” його неповторні риси, визначені читацьким та цільовим призначенням.

Проте, як би часто не змінювались соціально-політичні обставини функціонування газети та установи, від імені яких вона

виходила, мета видання залишалась незмінною і полягала в тому, аби: 1) інформувати вимогливих українських книголюбів про літературу, що друкувалась видавництвами УРСР (а згодом — незалежної України); 2) пропагувати книгу та читання; 3) сприяти активізації книгопоширення.

Цільове та читацьке призначення газети “Друг читача” формували змістовий корпус її публікацій та їх жанрові особливості. Газета практично не друкувала аналітичних наукових статей, переважали замітки та короткі статті дописувачів, які не завжди були спеціалістами в галузі книговидавництва та книгопоширення. Такі матеріали, як правило, подавались без редакторського опрацювання. В редакційних статтях газети авторство не зазначалось. Позитивним у змістовому наповненні газети було те, що в ній публікувались результати конкретних соціологічних досліджень у книжковій справі, систематично відображався поточний та перспективний видавничий репертуар, а відтак і книготорговельний асортимент. Таким чином, “Друг читача” став хорошим порадищем для широкого кола читачів-книголюбів та інформував спеціалістів книжкової справи про основні напрями розвитку книговидавництва та канали книгопоширення в республіці.

Проблематика публікацій була надзвичайно широкою — від створення якісних друкованих видань до їх поширення та популяризації серед населення. Жанрове розмаїття публікацій газети складало короткі анотації, тематичні списки, інтерв'ю, репортажі, розповіді авторів, редакторів, фахівців та нефаківців у галузі книжкової справи. Газета з номера в номер анонсувала проведення книжкових виставок, ярмарків, конкурсів, наукових конференцій тощо.

Загалом публікації газети “Друг читача” умовно можна поділити на такі інформаційні блоки: 1) бібліографічні матеріали; 2) розвідки з історії книжкової справи; 3) публікації, присвячені актуальним проблемам книговидавництва та книгорозповсюдження. У межах кожного блоку виділялись тематичні рубрики, щоправда, чітка рубрикація газети спостерігається лише у перші роки її існування. Зі зміною організацій, від імені яких вона виходила, рубрики часто перейменовувались, оновлювались і змінювали одна одну.

Поступове послаблення бюрократичного контролю, назрівання демократичних змін у суспільно-політичному житті України, на нашу думку, обумовили зміни в структурі та змістовому наповненні газети “Друг читача”. У 1980-х рр. рубрикація статей губиться; матеріали подаються у вигляді великих за обсягом публікацій, присвячених актуальним питанням книжкової справи; коротенькі замітки трапляються все рідше. Поширеним жанром публікацій були інтерв’ю практиків книжкової справи, які зазвичай ґрунтувалися на “конкретиці” і стосувалися досвіду роботи книгарень чи аналізу (оцінки) окремих видань. Отже, складної наукової аналітики на сторінках “Друга читача” немає, що, зрештою, обумовлюється його читацьким призначенням.

Зупинимось детальніше на найцікавіших рубриках газети. Перспективні бібліографічні списки видань, конкретних видавництв УРСР, адресовані визначеній категорії читачів, подавала рубрика “Вітрина новинок”. Іноді бібліографічна інформація у згаданій рубриці (автор, назва, видавництво, ціна, кількість сторінок) доповнювалася короткими анотаціями. Подібні відомості про нові книги у 70–80-х рр. друкувалися в межах найбільшої за обсягом рубрики “Книжковий тиждень”. На відміну від “Вітрини новинок”, тут подавалися анотовані списки видань різних видавництв УРСР, що повинні були з’явитись друком за поточний тиждень; вони систематизувалися за окремими галузями знань. Ретроспективна бібліографічна інформація подавалася у формі оглядів літератури, виданої протягом року конкретним видавництвом. Аналіз бібліографічної інформації, розміщеної на шпальтах газети “Друг читача” дозволяє зробити висновок про те, що у другій половині ХХ ст. український видавничий репертуар складала, передовсім, суспільно-політична (ідеологічна) література, далі йшли видання науково-технічної, сільськогосподарської, медичної, навчально-педагогічної тематики, художні та дитячі твори. З упевненістю можна констатувати, що матеріали рубрики — і в цьому їх особлива фактографічна цінність — відтворюють тогочасний видавничий репертуар України.

Інформативнішими щодо відомостей про нові книги були короткі статті-рецензії, які виходили поза межами рубрик та доповнювали бібліографічні списки видань. Тут окреслювалася

тематика видання, аналізувались елементи його апарату (допоміжні покажчики, бібліографічні списки, схеми, таблиці тощо), що давали уявлення про загальну культуру тогочасних неперіодичних творів друку. Поступово вони стали більшими за обсягом, змістовно цікавішими і, як правило, стосувалися лише найактуальніших видань.

Традиційними і вартими уваги були ювілейні статті газети, присвячені окремим подіям в історії книжкової справи або ж видатним особам, що долучилися до її розвитку (І. Федоров, С. Маслов, Т. Шевченко, І. Франко, М. Драгоманов, Леся Українка, О. Гончар та ін.).

Так, О. Молодчиков у статті “Іван Федоров на Україні” доступно розповідає про життя і видавничу діяльність одного із зачинателів українського книгодрукування, історію видання та подальшої долі усіх його книг (1964, № 8). Основні віхи в історії друкарства окреслює О. Дей у публікації “Свято друкованого слова”, де знайомить читачів з першими друкованими книгами (1964, № 8).

У 1965 р. на сторінках “Друга читача” виступили провідні книгознавці (О. Молодчиков, С. Маслов) з низкою статей про початковий період західноєвропейського та слов’янського друкарства; у 1966 р. газета активно публікувала матеріали з історії російської та української книжкової справи й книготоргівлі XVIII–XX ст. Ці та подібні публікації наступних років є яскравим свідченням уваги редакції до багатомісячної історії української книжкової культури.

Цікаво, що відомі особи, діяльність яких опосередковано стосувалась книжкової справи, автори ювілейних публікацій “Друга читача” розглядали через призму книгознавства. Так, у редакційній статті “Видатний діяч української культури” (1966, № 37), присвяченій українському історикові, економістові, публіцистові, літературознавцеві, громадському діячеві М. П. Драгоманову, акцентується увага на його внеску у розвиток українського друкованого слова (заснування ним у Женеві вільної безцензурної української друкарні, видання збірника “Громада”, потім — аналогічного журналу тощо). М. Скорський у статті “Літопис кобзарєвої долі” (1991, № 10) у контексті біографічної розвідки про Т. Г. Шевченка, розповідає історію написання, видання та подальшого існування найвідоміших творів поета.

Попри активне звернення до історичної тематики, редакція газети значну увагу звертала на актуальні проблеми книжкової справи окресленого періоду. З них дізнаємось про підтримку книжкової справи на законодавчому рівні, про шляхи популяризації книги та читання, розвиток нових методів реклами і пропаганди, а також про форми і засоби доведення книжкової продукції до читача. Найчастіше — для переконливості — це були розповіді фахівців галузі, найкращих працівників окремих книгарень тощо. Систематично публікувалась інформація про проведення Республіканських нарад працівників видавництва, поліграфічних підприємств і книжкової торгівлі.

У 60-х рр., коли спостерігається стрімкий розвиток споживчої кооперації, з'являється рубрика “Книжкова торгівля на селі”. У редакційній статті “На рівень сучасних вимог” (1968, № 14) йдеться про недоліки книгорозповсюдження у сільській місцевості, зокрема на Сумщині. Акцентується увага на погіршенні асортиментної роботи, зниженні кваліфікаційного рівня працівників, ігноруванні вимог Укоопспілки щодо розгортання позамагазинних форм продажу друкованої продукції.

Насичені шпальти газети також публікаціями про роботу працівників книготорговельної галузі (редакційні статті “Продавець — центральна фігура” (1962, № 35), “Що хвилює сільського книгаря” (1966, № 6), М. Бриль “Букіністи за покликанням” (1978, № 1) та громадських розповсюджувачів книги — книгонош (редакційна стаття “Форум друзів книги” (1963, № 3), М. Крайзман “Відповідальність за долю книги” (1968, № 6)). Систематично друкуються інформація про відкриття нових книгарень, про проведення змагань на краще розповсюдження книжкової продукції.

Періодично в газеті подавались адреси магазинів і відділів “Книга — поштою” у найбільших містах УРСР. Для тих, хто цікавився розвитком книжкової торгівлі, публікувались анонси статей збірника “Книжная торговля”, який виходив у Москві з 1966 року і мав велику інформаційну цінність для вчених та практиків книжкової справи. До речі, на сторінках збірника можна знайти чимало публікацій, що висвітлюють український досвід у сфері книгорозповсюдження, реклами та пропаганди книги.

В УРСР у 60-х рр. активно впроваджувалась практика попередніх замовлень літератури (в основному це стосувалось

спеціальних, вузькогалузевих видань) у книжкових магазинах, метою якої було створення оптимального книготорговельного асортименту. Розвитку книготоргівлі в цьому напрямі сприяла рубрика газети “Друг читача” “Куток попередніх замовлень”, яка інформувала про книги, що готуються до друку, орієнтувала читачів на те, щоб замовляти потрібні видання у книгарнях. Замітки цієї рубрики яскраво свідчать про пропагандистську роботу в галузі книгопоширення, що тоді активно провадилась в Україні.

Законодавчі зміни в галузі книговидання, організаційні аспекти діяльності видавництва відображають матеріали рубрики “У Держкомвидаві УРСР”. Про здобутки та проблеми окремих видавництв України дізнаємось з матеріалів рубрики “Видавниче життя”. Так, О. Єфімов у статті “Хто? Що? Як?” розповідає про позитивний досвід видавництва “Веселка” у вивченні своєї цільової аудиторії за допомогою анкетування читачів (1968, № 6). У цій рубриці знаходимо також статтю А. Кривошея “На громадських засадах”, що описує активну участь у роботі видавництва “Радянська школа” працівників освітньої сфери (1968, № 4).

Замітки про антикварні, рідкісні та інші, особливі, книги публікувались у рубриках “З бібліографії книг”, “Книголюб розвідує минувшину”, “Цікаво знати”. Тут читач міг довідатись про прадавні книги з каменю (1963, № 5), перші друковані видання (1960, № 14), найбільшу книгу в світі, першу бібліотеку на Русі (1968, № 15). Є також матеріали про курйозні випадки з історії видання творів класиків світової та української літератури (1963, № 32) та багато іншого.

Редактори “Друга читача” намагались підтримувати постійний зв’язок зі своєю читацькою аудиторією. Це підтверджує активна публікація листів читачів газети, відповіді на їхні запитання авторів статей (окремі з них виходили в межах рубрики “Листи читачів”). Також періодично редакція друкувала короткі анкети для читачів (1968, № 2, № 49). Питання анкет стосувались періодичності читання газети, змісту і оформлення, рубрикації, читацьких інтересів. Метою анкетування було виявити недоліки газети “Друг читача” та отримати пропозиції читачів щодо вдосконалення її змістового наповнення та художньо-технічного оформлення.

Рецензії, що сигналізували про певну проблему у книговидавничій чи книготорговельній галузі, порушували актуальні питання

мовознавства та літературознавства у 60-х рр., публікувалися в межах рубрики “Літературознавство”. Основні принципи грамотного викладу матеріалу розглядає редакційна стаття-рецензія “Проти шаблону і схеми” (1966, № 10). На зміну “Літературознавству” в 70-х рр. з’являється рубрика “Художня література”. З-поміж її публікацій привертає увагу стаття “Публіцистика і культура мови”, у якій критикується низький рівень культури мови тогочасних публіцистичних творів (1981, № 23).

Проблемі видання якісної української книги присвячена стаття українського письменника, перекладача, дослідника розвитку й культури української мови Б. Д. Антоненка-Давидовича “Слово до книгарів” (1962, № 1). Автор закликає письменників, видавців та книготорговців об’єднати свої зусилля у створенні і донесенні якісної книги до українського читача. Б. Антоненко-Давидович від імені авторів обіцяє “докласти всіх сил, щоб наші книжки були на високому ідейно-художньому рівні, ... але щоб вам, працівники книготоргівлі, було легше їх розповсюджувати, поставимо спільну вимогу до наших видавництв — краще оформляти книжку, щоб читачеві було приємно взяти її в руки”.

Питання пропаганди якісної книги порушує К. Васюченко в статті “Важлива рубрика” (1977, № 2), де йдеться про позитивний досвід газети “Трибуна поліграфіста”. У цій газеті систематично обговорювалася проблема випуску неякісних видань, виявлялися суттєві недоліки, що знижували культуру видання — технічна неграмотність тексту, косо обрізаний блок, слабка читабельність шрифтів, неякісна верстка тощо. “Друг читача” виявляє зацікавлення щодо досвіду колег і підтримує їх ініціативу, періодично друкуючи подібні замітки.

Проблеми виховання любові до книги та читання порушує В. Медведєва у статті “П’яте місце — сигнал тривоги” (1989, № 6). Вона занепокоєна рівнем культури читання, підвищенням соціального статусу бібліотекаря, ефективної взаємодії установ і організацій, причетних до книги. “Слід об’єднати наші зусилля і домогтися того, аби учень не мислив свого навчання, а в майбутньому — своєї роботи — без постійного звертання до книжок, щоб це стало його природною потребою”, — говорить авторка.

Цікавою та практичною для книголюбів була рубрика “Куток корисних порад”. Тут у вигляді коротеньких заміток подавалися

поради щодо того, як комплектувати особисті бібліотеки, як правильно зберігати книги та доглядати за ними (Ф. Шимченко “Гігієна книг” (1965, № 41), Т. Лоось “Як зберігати книжки” (1966, № 24), як покращувати споживні властивості видань. Дописувач газети В. Кравченко у замітці “Що писати на корінцях” (1977, № 3) звертається до працівників книговидавничої галузі із пропозицією задруковувати корінці книг, подаючи на них відомості про автора та назву. На думку автора замітки, це значно б підвищувало споживні властивості книг.

Часто дописувачі газети закликали читачів створювати особисті бібліотеки, радили у доборі літератури. Так, І. Холопенков у статті “Порадник книголюба” (1960, № 13) з жалем зазначає, що досить часто люди купують книжки заради моди, орієнтуючись передовсім на зовнішнє виконання. Натомість автор висловлює свої міркування щодо місця бібліотеки у житті особистості: “особиста бібліотека повинна відображати духовний світ того, хто нею володіє”, тому тут “кожна книжка має служити джерелом знань, естетичної насолоди”.

Демократичні зміни у всіх сферах суспільного життя в Україні періоду перебудови позначались і на характері публікацій “Друга читача”. Так, у 1980-х рр. щораз більше друкується статей, присвячених проблемам видання, пропаганди і поширення українськомовних видань (редакційна стаття “Наша спільна турбота” (1989, № 5), М. Тимошик “Студентам — підручники рідною мовою” (1989, № 45) та ін.); поступово знижується рівень заідеологізованості окремих матеріалів і газети загалом.

З розпадом Радянського Союзу в умовах творення ринкової економіки та нових форм господарювання редакції газети “Друг читача” було складно адаптуватись до конкурентного середовища, зберігаючи рентабельність. Останній номер газети виходить 28 січня 1993 року.

Газета “Друг читача” в поліграфічному виконанні нічим не поступалась іншим періодичним виданням того часу. За час свого існування з чотиристорінкової газети-булетеня “Друг читача” перетворився на повноцінний тижневик обсягом у вісім сторінок. Газета друкувалась на доволі якісному газетному папері, текстура і тон якого сприяли читабельності надрукованого тексту

та чіткості відтворення і сприйняття ілюстрацій. Засоби зорового розмежування тексту (абзацні відступи, відбивки, ініціали, елементи рубрикації, колонтитули та колонлінійки, шрифтові і кольорові виділення тощо) активізували увагу читача і забезпечували швидкий пошук потрібної інформації. Проте шрифтова режисура не була достатньо продуманою — в одних випадках вдало виділялась корисна інформація, в інших — шрифти були надто малого розміру і, відповідно, нечитабельними. Ілюстративний матеріал “Друга читача” (фотографії, малюнки, шаржі) пояснював та інформаційно доповнював текст. Розповсюджувалась газета через мережу кіосків “Союздруку” та поштою шляхом передплати по всій території УРСР.

Проіснувавши більш як тридцять років та увібравши характерні риси книжкового руху 60 — поч. 90-х рр. ХХ ст., “Друга читача” і сьогодні залишається багатим інформаційним джерелом для теоретиків та практиків української книжкової справи.

Популярно-просвітницький, подекуди навіть примітивізований стиль викладу матеріалу у газеті не дозволяє говорити про велику наукову цінність її матеріалів. Проте спектр охоплених проблем — бібліографія, видавнича справа, книжкова торгівля і книгорозповсюдження, пропаганда та реклама друкованої продукції, історичні особливості розвитку книжкової справи, бібліотечна діяльність та багато інших, — яскраво свідчить про унікальність “Друга читача” як єдиного спеціального періодичного видання для всіх суб’єктів книжкового ринку, дає можливість через конкретику відтворити стан та проблеми книжкової галузі України — від періоду “відлиги” до періоду незалежності. Попри надмірну заідеологізованість, його публікації відтворюють атмосферу книжкового руху радянських часів і можуть слугувати джерелом важливого досвіду, нагромадженого в період інтенсивного формування і розвитку системи книговидавання та книгорозповсюдження в УРСР окресленої доби. Цей досвід потребує глибокого фахового аналізу та при критичному осмисленні може бути адаптований для застосування у ринкових умовах книгорозповсюдження.

Потреба у “реанімації” подібного видання як рупора книжкової галузі незалежної України спонукала до появи у 2004 р. газети з такою самою назвою. Новий (чи оновлений?) “Друга читача”,

що вважається продовжувачем традицій свого попередника, позбавлений “ідеологічного нашарування” і має іншу структуру та проблематику. Сучасний “Друг читача”, пам’ятаючи здобутки минулого, але дивлячись у майбутнє, має більші можливості для об’єктивного інформування книголюбів про зміни у сфері книжкової справи і може стати об’єктом спеціального дослідження.

1. *Антоник О. В.* Українські книгознавчі видання на еміграції у 20-30 рр. / *О. В. Антоник* // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. четвертої конф., 19-20 груд. 1997 р. — Львів, 1997. — С. 91-94.
2. *Антоник О. В.* Соціологічні дослідження у книжковій справі (за матеріалами книгознавчої періодики 20-30-х рр. ХХ ст.) / *О. В. Антоник* // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф. — Львів, 2002. — С. 315-323.
3. *Антоник О. В.* Часопис “Українська книга” (1937–1939) як книгознавче та бібліографічне джерело / *О. Антоник* // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., 25-26 серп. 1995 р. — Львів, 1996. — С. 159-167.
4. *Білокінь С.* “Бібліологічні вісті”: місце в культурі / *С. Білокінь* // Вісник книжкової палати. — 1996. — № 3. — С. 7-10.
5. *Бутрин М.* Українська книгознавча періодика / *М. Бутрин* // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., 25-26 серп. 1995 р. — Львів, 1996. — С. 193-204.
6. *Бутрин М. Л.* Українська книготорговельна бібліографія : посібник / *М. Л. Бутрин*. — Київ : Видавничий центр “Академія”, 2003. — 80 с.
7. *Беловицкая А. А.* Книговедение. Общее книговедение : учебник / *А. А. Беловицкая* ; Моск. гос. ун-т печати. — Москва : МГУП, 2007. — 393 с.
8. *Гуменюк М.* Журнал “Бібліологічні вісті” (1923–1930) / *М. Гуменюк* // Книгознавство та бібліографія : зб. наук. пр. — Київ, 1983. — С. 75-81.
9. *Дашкевич Я.* “Книгарь” — журнал епохи революцій і контрреволюцій / *Я. Дашкевич* // Україна: Наука і культура. — Київ : Знання, 1991. — С. 26-44.
10. *Вовченко И. А.* На заре украинского советского книговедения: (Украинская книговедческая периодика 20-х годов) / *И. А. Вовченко, И. Я. Каганов* // Книга. Исследования и материалы. — Москва, 1972. — Сб. 23. — С. 142-160.

11. *Животко А.* Історія української преси : навч. посібник для студентів вузів / *А. Животко.* — Київ : Наша культура і наука, 1999. — 362 с.
 12. *Одинока Л. П.* Періодичні видання 20-30 років як джерело вивчення історії бібліотечної справи в Україні / *Л. П. Одинока* // Державні бібліотеки: сучасні проблеми і перспективи : зб. наук. пр. ДБУ. — Київ, 1993. — С. 83-90.
 13. *Рибчинська Н.* “Книжка” (1921–1923): історико-книгознавчий аспект / *Наталія Рибчинська* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.]. — Львів, 2000. — Вип. 7/8. — С. 121-135.
 14. *Рибчинська Н.* “Бібліологічні вісті” (1923–1930) в контексті української книгознавчої періодики / *Наталія Рибчинська* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.]. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 145-155.
 15. *Сошинська В.* Спеціальна українська періодика першої третини ХХ століття: історичні передумови виникнення та загальна характеристика / *В. Сошинська* // Бібліотекознавство: теорія і практика. — Київ, 1997. — С. 111-120.
 16. *Тимошенко І.* Українське книгознавство у 60-70-х роках ХХ ст. / *І. Тимошенко* // Бібліотечний вісник. — 2008. — № 5. — С. 17-23.
 17. *Федотова О.* До історії виходу українського емігрантського журналу “Книга” (Австрія, 1921 рік) / *О. Федотова* // Вісник Книжкової палати. — 1996. — № 3. — С. 23-25.
-

DRUH CHYTACHA NEWSPAPER AS INFORMATION SOURCE ON BOOK PRINTING IN UKRAINE (1960–1993)

Natalia Martsiniak

Typological analysis of the Druh Chytacha (Reader's Friend) newspaper is carried out. The target and the reader's purpose, scope, structure, printing performance and decorating as the basic typological features of the periodical are defined. Evolution of thematic content and structural division of the newspaper in accordance with social and political changes in the country are studied.

Keywords: *Newspaper, Book arts, Periodicals, Printing performance, Structure, Themes, Functions, Decorating, Purpose, Reading adress.*

ГАЗЕТА “ДРУГ ЧИТАЧА” КАК ИСТОЧНИК ИНФОРМАЦИИ О КНИЖНОМ ДЕЛЕ УКРАИНЫ (1960–1993)

Наталья Марциняк

Осуществлён типологический анализ газеты “Друг читача”. Определены основные типологические особенности этого периодического издания: целевое и читательское назначение, тематика, структура, полиграфическое исполнение и художественное оформление. Изучается эволюция тематического наполнения и структурного деления газеты соответственно с изменениями социально-политической ситуации в стране.

Ключевые слова: газета, книжное дело, периодическое издание, полиграфическое исполнение, структура, тематика, функции, художественное оформление, целевое назначение, читательский адрес.

УДК 002.2:378.4](470+571)

УНІВЕРСИТЕТСЬКА КНИГА ЯК ОБ’ЄКТ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Лариса Головата

*старший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБУ ім. В. Стефаніка, канд. філол. наук*

У публікації вивчається змістове наповнення поняття “університетська книга”; здійснюється його структурно-функціональний аналіз на матеріалі масиву видань Московського державного університету імені М. В. Ломоносова (1980 — початок 1990 рр. ХХ ст.).

Ключові слова: університетська книга, репертуар видавництва Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, комплексний критерій систематизації.

Типологічне вивчення репертуару університетських видавництв у різні періоди розвитку підтверджує якісну диференційованість поняття “університетська книга”, наявність у його складі структурних рівнів, складові частини яких відповідають функціональним